

Михайло ГЛУШКО

ХТО Ж ЗАПИСАВ «НАРОДНІЙ КАЛЕНДАР У РОВЕНСЬКІМ ПОВІТІ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ»?

На основі аналізу наукового доробку і творчого шляху Василя Доманицького доводиться: дослідник ніколи не відвідував Рівненський повіт Волинської губернії, отже й не збирав етнографічні та фольклорні матеріали на його території. «Народний календар у Ровенському повіті...» та інші етнографічні праці, що стосуються традиційно-побутової культури населення цього краю, вчений підготував на основі народознавчих джерел, які в середині XIX ст. зібрав Василь Абрамович — священик села Яполоті, нині Костопільського району Рівненської області.

Ключові слова: етнологія, фольклористика, традиційна культура, Полісся України, Василь Доманицький, Василь Абрамович.

Прочитавши заголовок, обізнаний з історією Української етнології фахівець обов'язково за сумнівається у його коректності та дасть на поставлене запитання однозначну відповідь — звичайно Василь Доманицький (1877—1910). Належність цих етнографічних записів саме уродженцю с. Колодистого Звенигородського повіту Київської губернії (нині Тальнівського р-ну Черкаської обл.) ще зовсім недавно не викликала ніякого сумніву і в автора цих рядків. Ситуація докорінно змінилася влітку 2010 р. під час підготовки до участі в науковому семінарі, який організували кафедра української літератури і компаративістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та Черкаський осередок Наукового товариства імені Шевченка в Україні до 100-річчя від часу смерті вченого. Але все по порядку.

Справді, серед народознавчих праць, які належать В. Доманицькому, українські етнологи найчастіше згадують саме «Народний календар у Ровенському повіті Волинської губернії», який був опублікований після його смерті майже сто років тому у загальновідомих «Матеріалах до української етнології» [1]. Володимир Гнатюк, котрий безпосередньо причетний до виходу п'ятнадцятого тому цього наукового збірника у світ, так відгукнувся про вміщені у ньому етнографічні джерела: «Приладжуючи отсю книжку до друку, старався я вмістити в ній як найбільше таких матеріалів, що своїм змістом сягали би до найдавніших часів культурного життя нашого народу. Се й удало ся у значній мірі, бо «Народний календар» А. Онищука та В. Доманицького подає цілий ряд вірувань із передхристиянських часів і вводить нас у релігійний церемоніал наших предків не вважаючи на його пізнішу християнську закраску і примішки, які відразу можна відрізнити» [2].

З цієї, власне, причини до «Народного календаря у Ровенському повіті...» зверталися знавці традиційної календарно-побутової обрядовості українців загалом і поліщуків та волинян як окремих етнографічних груп зокрема. Щоправда, упродовж майже столітньої історії існування зазначеного етнографічного джерела народознавці ставились до нього по-різному. Наприклад, у колективному двотомному етнологічному виданні про народну культуру і побут поліщуків, яке було підготовлене зусиллями українських (львівських) та білоруських дослідників, названа праця зовсім відсутня [3]. Досить мало покликів на цей народний календар і в інших народознав-

чих студіях радянського періоду (пор.: [4]), хоча, за визнанням окремих вчених, він містить «багатий фактичний матеріал» [5]. Деяко більше уваги почали приділяти цьому етнографічному джерелу етнологи незалежної України, що зумовило передусім зростання зацікавленості до традиційно-побутової культури українців Полісся та історико-етнографічної Волині. Скажімо, високо відгукнулася про його наукову цінність рівненська дослідниця Надія Ковальчук, предмет кандидатської дисертації якої майже збігся з предметом названої праці [6]. Унікальним за характером вважає «Народній календар у Ровенським повіті...» інша рівненська дослідниця Тетяна Пархоменко. Цю справу, на відміну від попередніх народознавців, вона «настирливо студіює» рукопис В. Доманицького і водночас зовсім ігнорує доступний для кожного читача опублікований варіант цієї етнографічної праці [7], що є неприйнятним з наукового погляду кроком [8].

За роки незалежності українські фахівці підготували й опубліковано також значну кількість досліджень, в яких висвітлюється життєвий і творчий шлях В. Доманицького [9]. В окремих з них безпосередньо йдеться про деякі етнографічні та фольклористичні студії вченого [10]. Загалом же всі наші попередники без винятку вважали «Народній календар у Ровенським повіті Волинської губернії» науковим здобутком саме уродженця Черкащини. Спростування цієї думки почнемо зі стислого розгляду історії публікування членами Наукового товариства імені Шевченка у Львові аналогічних чи подібних за характером матеріалів.

Згідно з незаперечними свідченнями, етнографічні джерела з календарно-побутової тематики активно друкувалися на шпальтах серійних наукових видань Товариства задовго до 1912 р. Спершу це були нотатки про життя і побут українців у різні пори року, чільне місце в яких відводилось характеристичні головних свят та обрядів. Зокрема, саме такий характер мають народознавчі матеріали, опубліковані Митрофаном Дікаревим у першому томі «Етнографічного збірника» [11]. На основі етнографічних матеріалів, які походили з різних місцевостей Прикарпаття, один із народних календарів склав Іван Франко [12]. Невеликий за обсягом розділ «Народні празники» наявний також серед етнографічних матеріалів, які зібрав Філарет Колесса у с. Ходовичах

Стрийського повіту [13] (нині Стрийського р-ну Львівської обл.)¹.

Відтак серія народних календарів була опублікована на сторінках «Матеріялів до українсько-руської етнології», зокрема у записях Михайла Зубрицького [14] та Митрофана Дікарева [15]. Календарно-побутові звичаї й обрядові дії посіли окремих (четвертий) том відомої праці Володимира Шухевича «Гуцульщина» [16]. Нарешті, в уже згаданому п'ятнадцятому томі «Матеріялів до української етнології» був опублікований народний календар гуцулів Надвірнянського повіту Станіславівського воєводства (нині Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.) у записі Антона Онищука [17]. Словом, до публікації «Народнього календаря у Ровенським повіті...» обрядова культура річного кола українців цікавила членів НТШ у Львові досить часто. Отож постає одне з ключових питань: коли В. Доманицький відвідав терени Рівненського повіту й особисто зібрав етнографічні матеріали для названої праці.

Серед відомих нам українських знавців народознавчої спадщини В. Доманицького цього питання частково торкнулася лише відома сучасна дослідниця Ірина Несен, на думку якої «більшість етнографічних матеріалів» учений зібрав на теренах Рівненщини «в останні роки ХІХ ст.» [18]. В іншому місці вона уточнила, що «В. Доманицький [...] вісімнадцятилітнім юнаком здійснив етнографічне дослідження Рівненського Полісся» [19], тобто після вступу на історико-філологічний факультет Київського університету (1895 р.). Для підтвердження цієї думки авторка розглянула вплив Володимира Антоновича на наукові зацікавлення В. Доманицького в ділянці пам'яткоохоронної роботи, яку наприкінці ХІХ ст. здійснювали численні культурні діячі та науковці, передовсім археологи. Тоді ж В. Антонович, як професор Київського університету, був куратором різних археологічних досліджень на теренах Волинської губернії, зокрема у Рівненському, Новоград-Волинському та Ізяславському повітах. «Не виключено, що в одній з таких експедицій працював В. Доманицький» [20] — підсумовує І. Несен.

Дотримуючись відповідної позиції, названий київській дослідниці доцільно було б знайти відповідь ще бодай на два такі додаткові запитання.

¹ Про найважливіші народні свята місцевих жителів йдеться на с. 91—93 «Етнографічного збірника».

Перше: чому В. Доманицький як учасник археологічних експедицій збирав саме етнографічні та фольклорні матеріали, а не вивчав викопні пам'ятки Рівненського повіту²?

Друге: чому молодий вчений, як дуже допитлива, відповідальна й обов'язкова людина, ніде не згадав про свою наукову мандрівку теренами Рівненського повіту, зокрема і на сторінках журналу «Киевская старина», для якого упродовж кількох років як його працівник дуже пильно і скрупульозно збирав різні матеріали? Про цю ділянку роботи земляк і близький друг В. Доманицького Федір Матушевський згадував так: «З яким запалом, з якою любов'ю до діла він укладав до журналу («Киевская старина». — М. Г.) «Текущіє заметки» та коректував його! Він так ревниво держався «свого права» на «виловлювання» усяких найменших дрібниць, що стосувались до українського життя, що не дозволяв нікому перейти йому дорогу» [22].

Відсутність навіть згадки про відвідування Рівненського краю є особливо незрозумілим, можна сказати, «необачним кроком» В. Доманицького на тлі тієї докладної інформації, яку він підготував й опублікував на шпальтах «Киевской старины» про свої розвідувальні (пробні) археологічні розкопки у різних місцевостях Черкащини, зокрема і на малій батьківщині (у с. Колодистому) в 1899—1900 роках [23]. До речі, вчений згадував про них і згодом — у листах до Михайла Грушевського [24].

Наші сумніви стосовно особистої фіксації В. Доманицьким матеріалів для «Народнього календаря у Ровенським повіті...» доцільно розглянути також крізь призму його наукових зацікавлень скарбами усної народної творчості українців, хоча б тому, що описані у цьому дослідженні календарні звичаї та обрядові дії часто супроводжує фольклор різних жанрів.

В українську фольклористичну науку В. Доманицький увійшов передусім як автор перших ґрунтовних досліджень про Зоріана Доленгу-Ходаковського [25]. Він також безпосередньо прилучився до видання книжки «Посмертні писання Митрофана Дикарева з поля фольклору й міфології», яку підготували й опублікували в 1903 р. при сприянні НТШ

у Львові. Точніше, уродженець Черкащини переклав з російського рукопису на українську мову значну частину «міфологічних уривків» із записів унікального дослідника Кубані і Слобідської України [26].

У ряді своїх фольклористичних праць В. Доманицький виступив як цілком компетентний полеміст, історик і теоретик фольклору, збирач і текстолог-аналітик у коментуванні варіантів фольклорних текстів, зокрема у студіях народних творів про Нечая [27], Бондарівну та пана Каньовського [28], а також колядок і щедрівок [29].

Кожна з цих праць цікава для нас хоча б тому, що її автор залучив, крім опублікованих зразків народної поезії, невідомі варіанти усної словесності, які зібрали інші особи, зокрема і на замовлення вченого, або він записав їх особисто. Так, для дослідження історичної пісні про брацлавського полковника Данила Нечая В. Доманицький використав 68 опублікованих варіантів народного твору (з них — 28 передрукованих) і 9 невідомих варіантів. Серед останніх наявні варіанти пісні, які свого часу записали: Федір Бодяньський (м. Варва Лохвицького повіту Полтавської губ.), селянин А. Калита (м. Бориспіль Переяславського повіту Київської губ.), селянин І. Лисак (с. Колодисте Звенигородського повіту Київської губ.), А. Чуприна (два варіанти: с. Гороховатка Київського повіту і с. Псярівка Уманського повіту Київської губ.), М. Черкаський (с. Якимівці Кременецького повіту Волинської губ.), А. Гречачевський (с. Мизяківські Хутори Вінницького повіту Подільської губ.), Я. Сенчак (с. Верешин Люблінської губ.) та невідома особа (хутір Водяна Павловського повіту Катеринославської губ.) [30]. Згідно з вказівками автора статті, значна частина автографів цих записів зберігалася: у приватних архівах Олександра Левицького (один варіант) та Сергія Єфремова (два варіанти), рукописних фондах Микола Лисенка (два варіанти), серед матеріалів редакції журналу «Киевская старина» (три варіанти) [31]. Один автограф належав самому досліднику історичної пісні про Данила Нечая, що засвідчує паспорт народного твору: «Запис[ано] для нас (В. Доманицького. — М. Г.) в 1904 р. в с. Колодистому Звенигородськ[ого] п[овіту] селянином Іваном Лисаком від своєї матері, 60 років» [32].

Шість невідомих варіантів балади про Бондарівну та пана Каньовського залучив В. Доманицький

² У Рівненському повіті, більша частина волостей якого була в межах Полісся, у 1879 р. налічувалось 440 поселень, у 1883 р. — 711, у 1906 р. — 923 одиниці [21].

для аналізу сюжету та географії побутування цього народного твору. Зокрема, окремі варіанти названої пісні записали: З. Доленга-Ходаковський (місце фіксації невідоме), Ф. Бодяньський (Прилуцький повіт), П. Красовський (м. Обухів Київського повіту), С. Єфремов (с. Пальчик Звенигородського повіту), Я. Сенчак (с. Малків Люблінської губ.), В. Доманицький (м. Катеринопіль Звенигородського повіту) [33]. Як і у випадку з піснею про Нечая, п'ять із шести неопублікованих автографів балади про Бондарівну і пана Каньовського належали чужим особам та організаціям: Володимиру Науменку (один варіант), О. Левицькому (один варіант), С. Єфремову (два варіанти), редакції журналу «Киевская старина» (один варіант) [34]. Ще один (шостий) варіант цього поетичного слова, як уже знаємо, був власністю автора статті.

На тлі сказаного вирізняється фольклористична розвідка В. Доманицького про колядки і щедрівки, яка вперше була опублікована у «Пам'ятній книжці Київської губернії на 1905 р.». Розпочинає її стисле вступне слово автора, яке, зважаючи на наявність у ньому окремих дослідницьких нюансів, що нас цікавлять, вважаємо за доцільне процитувати повністю: «Наведені нижче колядки і щедрівки записані цього року (1904. — М. Г.) в селі Колодистому Звенигородського повіту місцевим жителем — Іваном Лисаком, мешканцем села, грамотним, обізнаним подекуди з етнографічною українською літературою. Його записи колядок і щедрівок в сполученні із різдвяними святковими обрядами можуть ще мати цінність філологічну, що слугуватиме наочним взірцем особливостей мовлення («говору»), який існує в с. Колодистому, що знаходиться на межі Уманського повіту і сусідньої Херсонської губернії. Маючи на увазі вищеозначене, ми пропонуємо до уваги читачам записи І. Лисака в тому вигляді, в якому вони ним представлені. *Принагідно ми повідомляємо варіанти до цих записів з наших колекцій етнографічних матеріалів, переважно Волинської губернії* (курсив наш. — М. Г.), а також літературні паралелі до колядок і щедрівок, наскільки це можливо було здійснити далеко від культурного центру з його громадськими і приватними бібліотеками» [35].

Відтак В. Доманицький подає різні зразки творів цього жанру, аналізує їхні сюжети та зіставляє із записами інших дослідників — Павла Чубин-

ського, Миколи Лисенка, Бориса Грінченка, Якова Головацького, Олени Пчілки тощо. І все ж, не це привертає нашу увагу найбільше. На відміну від двох попередніх досліджень, у публікації «Сучасні колядки і щедрівки» деякі зразки фольклорних текстів супроводжують варіанти народних творів, які походять, власне, з Рівненського повіту. Більше того, автор зазначає конкретне місце фіксації поданих творів та інколи мовить про нібито особисту причетність до їх запису: «У наших волинських записах із сіл Новий Двір і Коростятин³ Ровенського п[овіту] початок (4 рядки) (колядки «Видить же Бог». — М. Г.) зовсім збігається: у Коростятинському зовсім тотожньо, а у Новодворському «Бачить Бог, ... що (а не «защо») мир погигає». Подальші рядки являють суттєві розбіжності, які можна побачити із їх порівняння» [36]; «Не менш викривленими є і два волинських варіанти (колядки «Нова радість стала». — М. Г.), — із сс. Яполот[ь] і Маренін[а]⁴ (Ровенськ[ого] п[овіту])» [37]; «Дещо іншого вигляду набуває варіант (колядки «Нова радість стала». — М. Г.) з м. Межирічі⁵ Ровенськ[ого] п[овіту]» [38]; «У нашому розпорядженні знаходяться ще два варіанти (колядки «Народився Ісус Христос». — М. Г.): один — волинський, з с. Мареніна, Ровен[ського] п[овіту], а другий — із Звенигородського повіту, с. Шостакової, сусіднього з с. Колодистим (запис С. О. Єфремова)» [39]. Два окремі коментарі В. Доманицького супроводжують колядку «Світ змєслений», в одному з яких зазначено, що це «наш запис із с. Коростятин[а], Ров[енського] п[овіту]», в іншому випадку значиться: «Наш запис з с. Яполоті, Ров[енського] п[овіту]» [40].

Ця обставина, на перший погляд, позбавляє нас усякого ґрунту для сумнівів стосовно безпосередньої причетності В. Доманицького до запису «Народнього календаря у Ровенським повіті Волинської губернії», а заодно й умов для з'ясування означеного у заголовку запитання. Однак є щонайменше чотири малопомітні нюанси, які дають нам підстави продовжити розпочату розмову.

Нюанс перший. На відміну від фольклористичних студій «Пісні про Нечая» та «Балада про Бон-

³ Коростятин — нині с. Малинівка Гошанського р-ну.

⁴ Мареніно — нині с. Маринин Березнівського р-ну.

⁵ Межирічі — нині с. Великі Межирічі Корецького р-ну.

дарівну і пана Каньовського», у дослідженні «Сучасні колядки і щедрівки» відсутні конкретні дати запису народних творів⁶ на теренах Рівненського повіту. Жодної дати щодо фіксації фольклорних та етнографічних матеріалів автор не вказав ще у двох своїх працях, причому обидві вони стосуються також колишньої Волинської губернії — в уже неодноразово згаданому «Народньому календарі у Ровенському повіті...» та у розвідці про народну медицину [43]. Інакше кажучи, різне ставлення В. Доманицького до паспортизації народознавчих джерел, які були зафіксовані, з одного боку, на території Рівненського повіту, а з іншого — на решті українських етнічних земель, явно суперечить науковій практиці українських фольклористів початку ХХ ст., зокрема членів Наукового товариства імені Шевченка у Львові, до якого він належав. Більше того, в одній із заміток вчений особисто засуджував практику публікації фольклорних матеріалів без вказівки місця та конкретної дати їхньої фіксації [44].

Нюанс другий. На відміну від колядок, окремі варіанти яких нібито зібрав В. Доманицький на теренах Рівненського повіту безпосередньо, у дослідженні 1905 р. («Сучасні колядки і щедрівки») щедрівки в записах народознавця відсутні зовсім. Десять зразків народних величальних обрядових пісень цього жанру супроводжують лише паралелі, які свого часу зібрав З. Доленга-Ходаковський, Я. Головацький, П. Чубинський та інші відомі фольклористи ХІХ — початку ХХ ст. [45]. Як пересвідчимося згодом, на такий крок автора розвідки спонукали конкретні причини.

Нюанс третій. Зіставивши колядки із Рівненщини, які В. Доманицький подав у дослідженні «Сучасні колядки і щедрівки», з відповідними зразками народної поезії, наявні у праці «Народній календар у Ровенському повіті...», з'ясувалось, що вони є абсолютно однаковими за змістом (пор.: [46]), тобто мають спільне джерело походження. Різняться лише супровідні паспорти чи легенди цих обрядових пісень. Так, у праці «Сучасні колядки і щедрівки», згідно із зазначеними легендами,

⁶ До уваги не беремо також такі науково-популярні етнографічні розвідки В. Доманицького, як «Сільська сатира» (пісня про Квашу) [41] та «Вінчання навколо «діжі» [42], джерела для яких автор зібрав у рідному с. Колодистому.

три варіанти колядки «Нова радість стала» («Нова рада світ з'явила») автор нібито зафіксував відповідно у селах Яполоті, Маринині та Великих Межирічах [47]. Натомість у «Народньому календарі у Ровенському повіті...» географія побутування кожного з цих варіантів народного твору є значно ширшою: перший варіант колядки був відомий у таких селах, як Яполоть, Жалин, Збуж, Волька, другий варіант твору — у селах Маринині, Усті, Кленовичах, Глибочку, Франкополі, Більчаках, а третій варіант цієї обрядової пісні походить із с. Стівина [48], а не зі с. Великі Межирічі. Це саме стосується колядки «Бачить Бог, бачить Творець», яку виконували у селах Гориньграді та Микуліні, а не в с. Новому Дворі (пор.: [49]), а інший її варіант побутував не лише в с. Коростятині (сучасній Малинівці), а й у селах Воскодави та Липки (пор.: [50]). Згідно з наявною у збірці колядок і щедрівок легендою, народна обрядова пісня «Ай учора нам Христос народився» була записана в с. Маринині, а за вихідними даними «Народнього календаря у Ровенському повіті...» вона побутувала у селах Маринині, Усті, Кленовичах, Глибочку, Франкополі та Більчаках (пор.: [51]). Ще один приклад: у виданні 1905 р. колядка «Небо і земля» значиться як народний твір, який було записано у с. Малинівці [52], а в «Народньому календарі у Ровенському повіті...» його супроводжує така легенда: «С[ела] Коростятин, Воскодави; співають теж у с. Гориньграді⁷, д. Микулін, Липки» [53]. Загалом же, незважаючи на цілковиту однаковість творів усної народної поезії в обох названих виданнях, у розвідці «Сучасні колядки і щедрівки» фігурує лише п'ять сучасних населених пунктів Рівненської області (Яполоть, Маринин, Великі Межирічі, Новий Двір, Малинівка), які супроводжують паспорти наявних у ній колядок, у «Народньому календарі у Ровенському повіті ...» таких поселень значиться аж 16 одиниць.

Нарешті, нюанс останній (четвертий). У дослідженні «Народній календар у Ровенському повіті...», як й у розвідці «Сучасні колядки і щедрівки», також відсутні щедрівки у записах В. Доманицького, що є, на наше глибоке переконання, явищем одного порядку.

⁷ Нині с. Гориньград Перший (чи Другий) Рівненського р-ну.

Отож усе сказане стосовно опублікованих у 1905 р. В. Доманицьким народних величальних обрядових пісень різдвяно-новорічного циклу змушує нас знову повернутися до зазначеної у заголовку теми, тобто до розмови про причетність вченого до запису «Народнього календаря у Ровенським повіті...». Цю розмову доцільно продовжити із з'ясування змісту фрази, яка наявна у вступному слові розвідки «Сучасні колядки і щедрівки»: «Принагідно ми (В. Доманицький. — М. Г.) повідомляємо варіанти до цих записів з наших колекцій етнографічних матеріалів, переважно Волинської губернії». Отож що ж мав на увазі уродженець Черкащини, мовивши — «з наших колекцій етнографічних матеріалів».

На нашу думку, зміст цього твердження можна «розшифрувати» лише в рамках аналізу співпраці В. Доманицького з Науковим товариством ім. Шевченка у Львові загалом та з В. Гнатюком як довголітнім секретарем першого всеукраїнського академічного осередку і його провідним народознавцем зокрема. Тим паче, що саме В. Гнатюк причетний до виходу у світ його дослідження «Народній календар у Ровенським повіті Волинської губернії».

Перші контакти В. Доманицького з НТШ у Львові сягають ще кінця 90-х років XIX ст. Точніше, 16 (4) березня 1898 р. за його підписом на офіційному бланку часопису «Киевская старина» був відправлений лист такого змісту В. Гнатюку:

«Високоповажний добродію!

По просьбі д[обродія] Науменка я маю честь надіслати Вам від редакції «Киевская старина» шістьдесят п'ять (65) карбов[ованців], які призначаються цілком на альманах, що має вийти в сім році перед ювілеєм д[обродія] Франка.

Лишаюсь з поважанням до Вас

В. Доманицький» [54].

Як відомо, альманах «Привіт д-ру Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності складають українсько-руські письменники» представники української інтелігенції і студентської молоді підготували та опублікували в 1898 р.

Перша повноцінна самостійна публікація В. Доманицького у виданнях НТШ у Львові датується також 1898 р. Зокрема, тоді у «Записках» побачила світ його рецензія на одну з праць про Тараса

Шевченка [55], яку помістили тут, очевидно, з благословення самого М. Грушевського як відповідального редактора цього видання.

Загалом же під час навчання у Київському університеті та праці в редакції «Киевской старины» контакти В. Доманицького з членами НТШ у Львові були лише спорадичними, причому спершу тільки з В. Гнатюком, і мали вони суто офіційний характер. Скажімо, в наступному (другому) листі уродженця Звенигородщини до В. Гнатюка, що зберігається у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, йдеться про підготовку до з'їзду української студентської молоді 1898 р. [56].

У третьому листі, який датований 19 (6) груднем 1900 р. [57], В. Доманицький пропонував В. Гнатюку як секретареві першого загальноукраїнського академічного осередку опублікувати на шпальтах одного з періодичних етнографічних видань Товариства («Етнографічного збірника» чи «Материялів до українсько-руської етнології») наявні у нього особисто та у його знайомих фольклорні матеріали. Зважаючи на важливе для нашого дослідження значення цього листа, подаємо його без купюр:

«Високоповажаний добродію!

Маю потурбувати Вас, Високоповажаний добродію, ось [в] якій справі. Річ у тім, що одна вельми симпатична людина, вельми зацікавлена обслідуванням етнографічних питань, виконала досить капітальне завдання — звела в алфавітному порядку більш 40000 українських приказок і прислів'їв з усіх відомих збірників (друкованих) і зчималим внеском власноручно записаних матеріалів. Розуміється, велика шкода, що упорядкування приказок зроблено не систематично, по речам (як у Чубинського, напр[иклад]), а про те, се така капітальна збірка, яку собі й увияти трудно, се принаймні 4—5 «Номисів», зведених до купи! На жаль, здається, в одній літері не стає 1 чи 2 чверток — десь загубилися. Особа, яка виконала сю сизифову роботу, має велику охоту подарувати свою збірку Наук[овому] товариству з проханням тільки, щоб вона в не дуже далекій будуччині побачила світ Божий.

Коли треба знати, фамілія сеї людини — Радіон Роминський (служить в Києві, Управление Ю[го]—З[ападної] ж[елезної] д[ороги], в канцелярії начальника дорог).

Друге. У мене є деякі матеріали етнографічні (теж приказки, прибаютки, народні оповідання про різні народності і т[аке] і[нше], записані в Подільсь[кій] губ[ернії]), які лишилися після небіжчика Дорохольського. Коли треба буде, можу з охотою чи переслати, чи що вибрати цікавіше для Вас — чи як...

Доводячи про се до відомості Вашої, лишаюся з поважанням

В. Доманицький

Адреса моя: Киев, Тарасовск[ая] 15. Ред[акція] «Киев[скої] стар[ини]».

[P. S.] В случаї Вам подобається пропозиція про збірку Роминського, коли одписуватиме[те], сповістити, коли і де (може, в «Етнографічному збірнику»? а може, в «Етнологічному»?) можна буде сподіватись друку їх...» [58].

Отже, в 1900 р. В. Доманицький готовий був поділитися з В. Гнатюком лише з фольклорними записами чиновника Південно-Західної залізниці та етнографічними матеріалами, які походили з Подільської губернії. Про власні записи фольклорно-етнографічних матеріалів, тим більше з теренів Рівненського повіту Волинської губернії, автор листа до секретаря НТШ у Львові зовсім не обмовився.

Особисто з В. Гнатюком, а також з І. Франком та М. Грушевським, В. Доманицький познайомився у 1902 р. під час першої зупинки у Львові, коли прямував на о. Корфу на лікування. Принаймні, у листі до Федора Вовка від 30 жовтня 1902 р. М. Грушевський зазначив, що В. Доманицький безпосередньо навідувався до нього: «Дуже прикро, що пишете про своє нездоровля. Тут кілька інвалідів приїздило через Львів і у мене були — Лесевич на зиму до Риму, Доманицький на Корфу, Леся Косачівна до Сан-Ремо» [59]. У листі до М. Грушевського від 5 листопада (23 жовтня) з о. Корфу В. Доманицький просив професора «низько уклонитися» від його імені і «панові докторові» (І. Франку), і «д[обродієві] Гнатюкові» [60].

Згодом задля покращання свого здоров'я на о. Корфу прибув також В. Гнатюк. Тут вчені здружилися і тривала ця дружба до самої смерті В. Доманицького. Відтоді ж уродженець с. Колодистого завжди охоче ділився з В. Гнатюком та іншими членами Товариства різними матеріалами, ідеями, світлинами і темними думками тощо. Наприклад, 15 (2) червня 1903 р. він листовно повідомив В. Гнатюка та І. Франка про те, що домовився із Миколою Ва-

силенком про передачу Товариству збірки рукописів пісень у записах брата Олександра Бодяньського — Федора [61]. Згодом (8 серпня (26 липня) 1903 р.) В. Доманицький запитував І. Франка про те, чи дійшли до нього «попередні материяли», серед них і «пісні Бодяньського» [62].

Окремої уваги заслуговує лист В. Доманицького до В. Гнатюка від 30 червня 1908 р., коли вчений лікувався у Закопаному (нині Польська Республіка). Це була його відповідь на прохання В. Гнатюка допомогти Етнографічній комісії у пошуках нових фольклорних та етнографічних джерел задля їх оголошення у виданнях НТШ у Львові. Ось що відповів В. Доманицький Гнатюку:

«Високоповажаний Володимир Михайлович!

Давно вже в мене душа болить за ті матеріали, що дурно лежать у д[обродія] В. Науменка⁸, і давно вже пора видобути їх звідти. Тільки я нічого не можу допомогти: мій голос анічогісінько не вартий там. На мою думку, єдиний спосіб — це від імені Етнограф[ічної] комісії звернутися до д[обродія] Науменка, і то не поштою, а при нагоді через якогось певного чоловіка, бо не буде ані відповіді, ані яких наслідків. Я давно і дуже добре знаю натуру Володимира Павловича (це між нами). Якщо той чоловік од імені т[оварист]ва напосяде на нього, то, можливо, що можна буде деякі матеріали видерти. А єсть там справді чимало матеріалу:

1. пісні Ходаковського (хоч вони ніби у мене, але моя шафа, де вони лежать, стоїть в редакції «Киев[скої] старины». До речі, у Ходаковського рвав аркуші з піснями хто тільки в Бога вірував: рвав Максимович, рвав Драгоманов. Збірка 1808 р. з історичн[ими] думами, про яку не раз Драгоманов згадує у «Листах до Ів. Франка» — це найпевніш шматок збірки Ходаковського, де багато сторін бракує. Але де матеріали Драгоманова, що лишилися по смерті? Треба б попитати стару Драгоманову або удатися через д[обродія] Труша;

2. багата річ — величезна збірка пісень Максимовича (між ними і копія більшої частини Ходаковського) — кілька тисяч в 2-х фоліантах. Це власність д[обродія] Науменка і навряд чи він її пустить з рук. Цими фоліантами користався Гоголь і поробив усякі похабні дописки;

⁸ Науменко Володимир — довголітній редактор журналу «Киевская старина».

3. усякі збірки різних людей од р[оку] 1892 (одколи д[обродій] Науменко редактором), але це менш цікаві.

Крім того, є у д[обродія] Науменка ціла шафа паперів, що перейшли до нього од колишнього Ю[го]-з[ападного] отдела Русск[ого] географ[ического] общества. Там величезна сила матеріалів, але ні сам д[обродій] Науменко, ніхто інший не знає, що там є. Колись я трошки пробував був заглянути, то набрів на цілі стоси писань Білецького-Носенка. Отже, очевидно, там можуть бути багато речей ще з 30—50-[х] рр.

Можу ще сказати, що багато пісенних матеріалів зосталося по смерті В. Б. Антоновича — очевидно з часів 1873—4 [рр.]. Я, живши у нього, бачив на полицях цілі збірки...

Невелика збірка (сотень 3—4) пісень є у М. В. Лисенка. Я, як був в Рагузі⁹, то брав їх з собою і переписав йому та систематизував. Це можна було б у нього попросити.

Нарешті багато матеріалу мусить бути у В. П. Степаненка (книгарня «Україна»). Він чимало передав Б. Д. Грінченку свого часу, але далеко не все.

От до цих людей і варто було б од імені комісії понаписувати, а д[обродія] Науменка попросити, щоб просто позичив на якийсь час, бо так він не дасть.

Ви не згадуєте про збірку О. Бодяньського, що р[оку] 1904¹⁰ я видер у О. Левицького і переслав до Науков[ого] товариства. Де вона? Десь мусить бути.

Не подумайте, що я не хочу чомусь написати до Києва, але ніхто краще мене не знає, які то люди і порядки в «Київ[скої] старине» (власне тепер одна людина), то вже добре знаю, що дурно, і захід пропаде. Один спосіб вдатися офіційно і при свідках через когось з членів Науков[ого] т[овариств]а.

Хіба от що: на д[обродія] Науменка має великий вплив д[обродій] Трегубов¹¹ (зять¹² д[обродія] Франка. Якби його накрутити, то він би, може, за-

ходився та й матеріали повишукував в шафах «Київ[скої] старини».

Взагалі справа не така легка, як Вам здається...

Шкода, що цих відомостей я Вам не подав до останнього засідання, а то й я в глупому становищі: мене вже вдруге просите, щоб я допоміг Етн[ографічній] комісії, а я ніби не хочу, чи нехтую...

А воно далеко не так!

Заховайте цього листа та на будущому засідан[ні] Етногр[афічної] коміс[ії] може хоч витяги прочитаєте — для моєї реабілітації і для уясування справи.

З щир[им] поваж[анням]

В. Дом[аницький]» [64].

Отже, у процитованому листі В. Доманицький знову нічого не згадує про власні записи етнографічних та фольклорних матеріалів, зокрема і на території Волинської губернії (Рівненського повіту), хоча якраз тоді була найсприятливіша нагода для того, щоб «в черговий раз» нагадати про них В. Гнатюку.

Годі думати також про те, що вчений «промовчав» тоді через свою скромність. Хоча б тому, що з цікавою розвідкою про ази народної медицини носіїв української етнічної культури Рівненського повіту, яку уродженець с. Колодистого написав на основі первинних етнографічних матеріалів, як зазначалося раніше, читач уже мав можливість познайомитися зі шпальт одного з тогочасних видань Товариства. Крім того, згідно зі сучасними архівними джерелами, у запасниках автора «порохом припадали» рукописи про щоденний і святковий одяг поліщуків та волинян, значні за обсягом етнографічні відомості про їхню традиційну сімейну обрядовість — родильну, весільну та похоронну [65]. Нарешті, лише після смерті вченого був опублікований «Народній календар у Ровенським повіті...», який, власне, і спонукав нас до роздумів.

У цих працях вражає нас ще один важливий нюанс — кількість та географія поселень, де були набуті етнографічні відомості про зазначені ділянки традиційної матеріальної і духовної культури. Зокрема, згідно з наявними у розвідці І. Несен даними, під час опису традиційного одягу згадується 11 населених пунктів Рівненського повіту (Яполоть¹³,

¹³ Тут і далі назви населених пунктів подаємо по порядку першої згадки у тексті публікації, а також дотримуючись правопису у першоджерелі.

⁹ Рагуза — нині м. Дубровник Хорватської Республіки.

¹⁰ У цьому випадку В. Доманицький допустив неточність, оскільки зазначені матеріали він переслав до Львова ще у 1903 р. [63].

¹¹ Мова йде про Єлисея Трегубова (1849—1920) — культурно-освітнього діяча, викладача колеги П. Г. Галагана в Києві, співробітника журналу «Киевская старина», чоловіка сестри Ольги Хоружинської — дружини Івана Франка.

¹² Не зять, а шаверг.

Березне, Стівпин, Дроздово¹⁴, Князь, Бичаль¹⁵, Головин, Бистрич, Липки, Омеляна¹⁶, Користь [66], реалій родильної обрядовості — 9 сіл (Яполоть, Князь, Стівпин, Коростятин, Липки, Березне, Бистрич, Головин, Дроздово) [67], народної медицини — 14 поселень (Князь-село, Москвичин, Крічільськ¹⁷, Столпин¹⁸, Яполоть, Ясеніч¹⁹, Головин, Коростятин, Липки, Межирічі, Бічаль²⁰, Колоденка, Березна, Почаїв) [68]. Найбільша кількість населених пунктів фігурує у «Народньому календарі у Ровенським повіті...» — аж 43 назви (Липки, Столпин, Князь-село, Яполоть, Бистрич, Коростятин, Бічаль, Новий Двір, Велика Клецька²¹, Мареніно, Тюткевичі, Бережа, Горинград, Головин, Тінне²², Колоденка, Ясеніч²³, Арестово-Богдасhevське, Почаїв, Верховськ²⁴, Кривичі, Київ, Омеляна, Гелесін, Постойне²⁵, Богуша, Нова Рудня, Янкевичі²⁶, Березовець, Волька, Збуж, Жалін²⁷, Микулин, Воскодави, Усте²⁸, Кленовичі, Глубочок²⁹, Франкополь, Більчаки, Звїзджа³⁰, Харалуг, Тонча³¹, Мала Клецька) [69]. Згідно зі сучасним адміністративно-територіальним поділом, вони належать до Березнівського (Глубочок, Бистричі, Маринин, Більчаки), Гошанського (Воскодави, Липки, Малинівка, Микулин), Корецького (Велика Клецька, Мала Клецька, Стівпин, Топча, Устя, Франкопіль, Харалуг), Костопільського (Бечаль, Головин, Жалин, Збуж, Звїздівка, Іваничі, Постійне, Яполоть), Рівненського (Велика (Мала) Омеляна, Верхівськ, Гориньград Перший (Другий), Колоденка, Кривичі, Новий

Двір, Тінне, Ясенінічі) районів Рівненської області. За даними «Народнього календаря у Ровенським повіті...», до с. Яполоті належала ще Волька [70], тобто цей населений пункт теж перебував у межах нинішнього Костопільського району. Місцезнаходження інших поселень, зокрема таких, як Князь-село, Богуша, Тюткевичі, Бережа, Арестово-Богдасhevське, Гелесін, Нова Рудня, Березовець, Кленовичі достовірно встановити поки що не вдалося. Але як пересвідчимося далі, це аж ніяк не впливає на загальні результати нашого дослідження.

Отож постають два важливі питання. Перше, чи міг початкуючий народознавець (студент) охопити таку широку дослідницьку тематику та відвідати таку значну кількість населених пунктів, тим паче під час археологічної експедиції? Друге, скільки часу йому знадобилось для фіксації описаних вище етнографічних та фольклорних джерел?

Пошуки ствердних відповідей на ці питання будуть марними, причому з однієї причини: В. Доманицький не був учасником археологічних досліджень на теренах Рівненського повіту, ніколи цей край не відвідував і не збирав місцеві народознавчі матеріали. Саме тому, на наше глибоке переконання, вчений ніколи не згадував Рівненський повіт у своїх листах, а також не зазначав конкретних дат запису етнографічних та фольклорних матеріалів, зокрема і колядок, які походили з Волинської губернії. З цієї ж причини годі шукати будь-які згадки про перебування В. Доманицького на території Рівненського повіту у спогадах його найближчих друзів (С. Єфремова, Ф. Матушевського, О. Білоусенка), хоча інші епізоди з подорожнього життя уродженця Черкащини (вимушені, задля лікування, чи поїздки на Полтавщину, Чернігівщину, у Башкирські степи, Ялту тощо з інших причин) посіли досить помітне місце у їхніх мемуарах [71].

Логічно, якщо на теренах Рівненського повіту В. Доманицький ніколи не перебував, то тоді для підготовки зазначених праць, зокрема і «Народнього календаря у Ровенським повіті...», він скористався етнографічними матеріалами інших дослідників. Яких саме? — постає ключове питання.

Для пошуку відповіді на це досить складне питання скористаємося насамперед вихідними даними про населені пункти Рівненського повіту, які наявні у працях В. Доманицького. Зокрема, у рукописному

¹⁴ Дроздово — нині с. Дроздів Гошанського р-ну.

¹⁵ Бичаль — нині с. Бечаль Костопільського р-ну.

¹⁶ Омеляна — нині с. Велика (чи Мала) Омеляна Рівненського р-ну.

¹⁷ Крічільськ — нині с. Кричильськ Сарненського р-ну.

¹⁸ Столпин — нині с. Стівпин Корецького р-ну.

¹⁹ Ясеніч — нині с. Ясенінічі Рівненського р-ну.

²⁰ Бічаль — нині с. Бечаль Костопільського р-ну.

²¹ Велика Клецька — нині с. Велика Клецька Корецького р-ну.

²² Тінне — нині с. Тінне Рівненського р-ну.

²³ Ясенінічі — нині с. Ясенінічі Рівненського р-ну.

²⁴ Верховськ — нині с. Верхівськ Рівненського р-ну.

²⁵ Постойне — нині с. Постійне Костопільського р-ну.

²⁶ Янкевичі — нині с. Іваничі Костопільського р-ну.

²⁷ Жалін — нині с. Жалин Костопільського р-ну.

²⁸ Усте — нині с. Устя Корецького р-ну.

²⁹ Глубочок — нині с. Глубочок Березнівського р-ну.

³⁰ Звїзджа — нині с. Звїздівка Костопільського р-ну.

³¹ Тонча — нині с. Топча Корецького р-ну.

описі традиційного одягу найчастіше згадуються: Яполоть — 6 разів, Бечаль — 5, Стівпин — 4, Головин, Березне і Князь — по 3 рази (підраховано за: [72]). Серед рукописних етнографічних матеріалів, які стосуються традиційної сімейної обрядовості, найбільше фігурують такі населені пункти: Яполоть — 12 разів, Стівпин — 8, Березне — 5, Князь — 3 рази (підраховано за: [73]). В опублікованій праці «Народня медицина у Ровенському повіті...» найчастіше значаться: Яполоть — 19 разів, Коростятин — 4, Головин — 4, Липки і Ясеніч — по 3 рази (підраховано за: [74]). Нарешті, серед сорока трьох населених пунктів, про які йдеться у «Народньому календарі у Ровенському повіті...», найчастіше фігурують: Яполоть — 47 разів, Липки — 19, Коростятин — 16, Столпин — 16, Мареніно — 12, Бічаль — 11, Волька — 9, Головин — 8, Князь-село — 8, Жалин — 7, Арестово-Богдасhevське — 5, Бистрич, Горинград і Воскодави — по 3 рази. Інші населені пункти (29 одиниць) згадуються у цьому дослідженні лише один-два рази. Увагу привертає також те, що значна частина цих поселень (12 назв — Горинград, Ясеніч, Верховськ, Омеляна, Янкевичі, Березовець, Микулин, Усте, Кленовичі, Глубочок, Франкополь, Білчачки) значиться у паспортах, які супроводжують наявні у дослідженні зразки усної народної творчості — веснянки, купальські пісні, жнивні пісні та колядки. Однак, зазначені населені пункти не є винятком, поза-як з цієї ж причини часто згадуються й інші посе-

лення: Липки (13 разів із 19), Мареніно (8 разів із 12), Волька (8 разів із 9), Головин (6 разів із 8), Жалин (6 разів із 7), Збуж (6 разів із 6), Арестово-Богдасhevське (5 разів із 5), Воскодави (3 рази з 3). Інакше кажучи, описовий етнографічний матеріал про конкретні народні календарні звичаї й обряди, вірування і забобони тощо, а також про інші ділянки традиційно-побутової культури (одяг, сімейну обрядовість та медицину) походить із незначної кількості населених пунктів Рівненського повіту, що засвідчують статистичні дані окремої таблиці (подаємо лише найчастіше згадані у працях В. Доманицького поселення).

Отже, якщо з названих сіл вилучити Маринин, Вольку і Жалин, де, як уже знаємо, були записані лише фольклорні твори, то географія фіксації основного масиву етнографічних джерел звужується до семи поселень — Яполоті, Липок, Малинівки, Стівпина, Бечалі, Головина і Князь-села. Більше того, серед останніх тільки в Яполоті, Липках, Стівпині та Головині було зафіксовано етнографічний матеріал з усіх згаданих ділянок народної культури. Нарешті, серед цих населених пунктів найчастіше фігурує Яполоть — майже щодругий раз. Інакше кажучи, саме це село є тим осередком, де була зібрана більшість етнографічних джерел про календарно-побутову та сімейну обрядовість, традиційну медицину і зразки народного вбрання тощо.

Серед дослідників, котрі проживали в с. Яполоті колишнього Рівненського повіту безпосередньо

№ п/п	Назва поселення	Сучасний район	Народний календар	Народна медицина	Народний одяг	Сімейна обрядовість	Разом
1	Яполоть	Костопільський	47	19	6	12	84
2	Липки	Гоцанський	19	3	2	2	26
3	Малинівка	Гоцанський	16	4	—	8	28
4	Стівпин	Корецький	16	1	4	3	24
5	Маринин	Березніський	12	—	—	—	12
6	Бечаль	Костопільський	11	1	5	—	16
7	Волька	—	9	—	—	—	9
8	Головин	Костопільський	8	4	3	1	16
9	Князь-село	—	8	2	—	3	13
10	Жалин	Костопільський	7	—	—	—	7

та збирали тут і в навколишніх селах різні етнографічні матеріали, відома нам лише одна особа — священик Василь Йосипович Абрамович. Різні записи цієї людини, датовані 1854 р., посіли належне місце серед рукописних матеріалів наукового архіву Російського географічного товариства. Опрацював та описав їх знаний російський етнолог Дмитро Зеленін. Маємо на увазі стислий переказ змісту аж чотирьох праць В. Абрамовича («Краткий обзор домашнего быта и промышленности совместно живущих на Полесье четырех народов разных племен, именно: крестьян, евреев, немецких колонистов и мазур»; «Простонародный полисский календарь»; «Собрание малороссийских пословиц»; «Этнографические сведения о Ровенском уезде»), поданих у загальному гаслі «Волинська губернія» [75]. Особливе враження на Д. Зеленіна справили матеріали праці «Этнографические сведения о Ровенском уезде», рукопис якої вчений вважав «цінним» [76]. Справді, відповідна оцінка не викликає сумнівів, оскільки саме в цьому рукописі йдеться про житло і господарські споруди, одяг і їжу, родильну, похоронну та весільну обрядовість.

Зіставивши описи різних культурних реалій (календарної обрядовості, одягу та сімейної обрядовості), наявні, з одного боку, в опублікованих працях і рукописах В. Доманицького, з іншого — в описах рукописів В. Абрамовича, зауважуємо не те що їхню подібність, а й однаковість чи навіть збіжність у буквальному розумінні цього слова. Інакше кажучи, В. Доманицький скористався етнографічними та фольклорними джерелами, які свого часу зібрав В. Абрамович, і на їхній основі підготував для видань НТШ у Львові два цікаві дослідження — «Народня медицина у Ровенському повіті на Волині» та «Народній календар у Ровенському повіті Волинської губернії». Інші рукописи В. Абрамовича уродженець Черкаського краю лише переписав, але через різні причини, мабуть, не встиг довести до такого стану, щоб можна було оголошувати їх в якомуньбудь науковому виданні. Принаймні цей шлях появи обох згаданих публікацій у «Матеріалах» Товариства найкраще вписується в рамки однієї фрази, яка прозвучала у листі В. Доманицького до В. Гнатюка від 30 червня 1908 р.: «... Є у д[оброді] Науменка ціла шафа паперів, що перейшли до нього од колишнього Ю[го]-з[ападного] отдела Русск[ого]

географ[ического] общества. Там величезна сила матеріалів, але ні сам д[обродій] Науменко, ніхто інший не знає, що там є. *Колись я трошки пробував був заглянути*, то набрів на цілі стоси писань Білецького-Носенка. Отже, очевидно, там можуть бути багато речей ще з 30—50-[х] рр.» (курсив автора. — М. Г.) [77].

Згадаймо ще одну обставину: аналізуючи праці В. Доманицького «Сучасні колядки і щедрівки» та «Народній календар у Ровенському повіті...», було зауважено відсутність у них варіантів щедрівок із теренів Рівненського повіту, що дало нам змогу висловити попереднє припущення про однакову природу походження цього явища. Це міркування набуває обрисів незаперечної реальності, якщо зіставити зразки народної величальної обрядової поезії, наявні в наукових студіях уродженця с. Колодистого, із фольклорними творами рукописного джерела «Простонародний полисський календар» В. Абрамовича. Точніше, на відміну від колядок, у дослідженні поліського священика щедрівки як жанр народної обрядової поезії зимового циклу відсутні зовсім. Два зразки народних творів, які В. Абрамович зачислив до «щедрівок» [78], насправді такими не є. Зокрема, народний твір «Ой на Льщи на Сытныци три писёмки написано...» [79], згідно із наявним стислим змістом, належить до простонародних колядок, а інший зразок народної поезії («Не плачь Рахили, зря чада целы, не умирають, но пребывают») [80] — до типових церковних коляд (збігається з початком відомої сучасної коляди «Не плач, Рахиле» [81]). Сказане, фактично, визнає й автор рукопису, зазначивши: «Остання щедрівка («Не плач, Рахиле». — М. Г.) (вона «у людей вищого стану»), так само як і колядки «на чисто слов'янському наріччі» складені, в часи унії, в Почаївській лаврі ієромонахами чину св. Василя Великого» [82]. Отже, у дослідженнях В. Доманицького «Сучасні колядки і щедрівки» та «Народній календар у Ровенському повіті...» щедрівки із Волинської губернії відсутні тому, що вони не значаться серед фольклорних матеріалів у записах В. Абрамовича.

Нарешті доцільно з'ясувати останній суперечливий момент із досліджуваного питання. Зокрема, познайомившись із змістом нашої статті, допитливий читач мав би зауважити: серед опрацьованих та опи-

саних Д. Зеленіним рукописів В. Абрамовича відсутні етнографічні матеріали про народну медицину, тоді як В. Доманицький навіть опублікував на цю тему окрему наукову розвідку. Справді, цей факт є, але не більше, позаяк, як сподіваємося, все сказане раніше вже не викликає сумнівів стосовно однакового джерела походження відомостей, з одного боку, про недуги і народні засоби їх лікування, з іншого — про традиційну календарно-побутову і сімейну обрядовість, народний одяг тощо, тобто запозичення їх усіх із рукописів польського священика. На нашу думку, відсутність цих матеріалів зумовила якась другорядна суб'єктивна причина, наприклад, невчасне їх повернення до «шафи паперів» В. Наумовича, і «завинив» у цьому саме В. Доманицький. Так думати дає нам підстави хоча б те, що працю «Народня медицина у Ровенському повіті...» В. Доманицький опублікував майже на ціле десятиліття раніше (в 1905 р.), ніж Д. Зеленін видав перший випуск «Описания рукописей Ученого архива...» (1914 р.). Інакше кажучи, В. Доманицький познайомився з рукописними матеріалами В. Абрамовича значно раніше, ніж російський етнолог. Але це вже ті другорядні нюанси, які можуть бути предметом окремої уваги.

Отож підведемо загальні підсумки.

По-перше, докладний аналіз фольклористичного та етнографічного доробку Василя Доманицького дає підстави стверджувати: Рівненський повіт Волинської губернії уродженець Черкащини ніколи не відвідував і місцеві народознавчі матеріали не збирав.

По-друге, основою його опублікованих етнографічних досліджень «Народній календар у Ровенському повіті Волинської губернії» та «Народня медицина у Ровенському повіті на Волині», а також рукописів, які нині зберігаються в архівах України (про одяг, сімейну обрядовість тощо), послужили польові джерела, які свого часу зібрав Василь Абрамович — священик польського села Яполоті Рівненського повіту (нині Костопільського р-ну Рівненської обл.).

По-третє, з рукописами етнографічних матеріалів В. Абрамовича В. Доманицький міг познайомитися лише під час праці в редакції часопису «Киевская старина». Згідно з відомостями самого вченого, він частково вивчав папери колишнього Південно-західного відділу Російського географічного товариства, які наприкінці XIX ст. були власністю редактора журналу «Киевская старина» В. Науменка.

По-четверте, зважаючи на те, що всі рукописні матеріали В. Абрамовича датовані 1854 р., це автоматично поглиблює майже на півстоліття описані у працях В. Доманицького «Народній календар у Ровенському повіті Волинської губернії» та «Народня медицина у Ровенському повіті на Волині» культурні реалії. Або ще іншими словами: «Народній календар у Ровенському повіті Волинської губернії» є давнішим за походженням, ніж етнографічні матеріали аналогічного характеру у записах М. Дікарева, І. Франка, Ф. Колесси, М. Зубрицького, В. Шухевича, А. Онищука та інших українських етнологів кінця XIX — перших десятиліть XX ст.

По-п'яте, якщо зважати на те, що абсолютна більшість етнографічних матеріалів «Народнього календаря у Ровенському повіті...» походить із Яполоті та інших сусідніх польських сіл, то маємо всі підстави вважати: описані у цьому дослідженні реалії річного кола стосуються лише традиційно-побутової культури поліщуків. Інакше кажучи, назва В. Абрамовича «Простонародний полиський календар» точніше відображає зміст праці, ніж назва, яку дав їй В. Доманицький.

1. Доманицький В. Народній календар у Ровенському повіті Волинської губернії / Василь Доманицький // Матеріали до української етнології. — Львів, 1912. — Т. XV. — С. 62—89.
2. Гнатюк В. Від редакції / Володимир Гнатюк // Матеріали до української етнології. — Львів, 1912. — Т. XV. — С. [V].
3. Климец Ю.Д. Календарные обычаи и обряды / Ю.Д. Климец, Л.И. Минько // Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья. — Минск, 1987. — С. 48—61; Бондарчик В.К. Полесье в историографических исследованиях и источниках / В.К. Бондарчик, Е.И. Матейко // Полесье. Материальная культура. — К., 1988. — С. 8—27.
4. Курочкін О.В. Новорічні свята українців: традиції і сучасність / О.В. Курочкін. — К., 1978. — С. 11, 46, 62; Климец Ю.Д. Купальська обрядовість на Україні / Ю.Д. Климец. — К., 1990. — С. 14, 70.
5. Курочкін О.В. Новорічні свята українців... — С. 11.
6. Ковальчук Н.А. Календарні звичаї та обряди Рівненського Полісся: локальна специфіка та трансформації (XX — початок XXI ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Ковальчук Надія Анатолівна. — К., 2008. — С. 6.
7. Пархоменко Т. Календарні звичаї та обряди Рівненщини: матеріали польових досліджень / Тетяна Пархоменко. — Рівне, 2008. — С. 5—6.

8. Глушко М. Тетяна Пархоменко. Календарні звичаї та обряди Рівненщини. Рівне: Видавець Олег Зень, 2008. 199 с. : іл., ноти [Рец.] / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету: Серія історична. — Львів, 2008. — Вип. 43. — С. 465—471.
9. Невтомний робітник на рідній ниві: Василь Миколайович Доманицький (До 100-річчя від часу смерті): науково-допоміжний біобібліографічний покажчик / уклад. Л.Т. Демченко, Н.В. Адешелідзе ; авт. вст. статті, наук. ред. В.Т. Поліщук. — Черкаси, 2010. — С. 46—53.
10. Рутковська О. Фольклористичні та етнографічні праці Василя Доманицького (До 125-річчя від дня народження вченого) / Ольга Рутковська // Народна творчість та етнографія. — 2002. — № 3. — С. 45—48; Несен І.І. Збирачі етнографічної ниви: краєзнавча діяльність Василя Доманицького / І.І. Несен // Музейна справа на Житомирщині: історія, досвід, проблеми : науковий збірник «Велика Волинь». — Житомир, 2005. — Т. 33. — С. 373—380.
11. Крамаренко М. Різдвяні сьвятки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорномор'ї / М. Крамаренко // Етнографічний збірник. — Львів, 1895. — Т. I. — С. 1—24.
12. Франко І. Людові вірування на Підгір'ю / Іван Франко // Етнографічний збірник. — Львів, 1898. — Т. V. — С. 160—218. Календарної обрядовості стосується безпосередньо IX розділ цієї праці (у виданні він помилково названий десятим) — «Народний календар» (с. 203—210).
13. Колесса Ф. Людові вірування на Підгір'ю. В с. Ходовичах Стрийського повіту / Філярет Колесса // Етнографічний збірник. — Львів, 1898. — Т. V. — С. 76—98.
14. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, привязані до днів в тижні і до рокових сьвят. (Записані у Мшанці, Старомиського повіту і по сусідніх селах) / М. Зубрицький // Матеріяли до українсько-руської етнології. — Львів, 1900. — Т. III. — С. 33—60.
15. Дикарев М. Народний календар Валуйського повіту (Борисівської волости) у Вороніжчині. Записано від Наталі Дикаревої, Петра Короля, Гальки Мироненкової, Гальки Михайленкової, Віри і Петра Тарасевських і др[угих] / М. Дикарев // Матеріяли до українсько-руської етнології. — Львів, 1905. — Т. VI. — С. 114—204.
16. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 4 / Володимир Шухевич // Матеріяли до українсько-руської етнології. — Львів, 1904. — Т. VII. — С. 1—271.
17. Онищук А. Народний календар. Звичаї й вірування привязані до поодиноких днів у році, записав у 1907—10 р[оках] в Зелениці, Надвірнянського пов[іту] ... народ[ний] учитель / Антін Онищук // Матеріяли до української етнології. — Львів, 1912. — Т. XV. — С. 1—61.
18. Несен І.І. Збирачі етнографічної ниви... — С. 374.
19. Там само. — С. 378.
20. Там само. — С. 379.
21. Рачковський Г. Поселення Середнього Полісся (середина XIX — середина XX ст.) / Григорій Рачковський // Вісник Львівського університету: Серія історична. — Львів, 2008. — Вип. 43. — С. 74.
22. Матушевський Ф. В роковини смерті друга-товариша (28—VIII—1910) / Ф. Матушевський // Чистому сердцем. Пам'яті Василя Доманицького / перевидання В. Мовчана. — Черкаси, 2010. — С. 46.
23. Киевская старина. — 1899. — Т. LXVI. — Кн. 3 (сентябрь). — Отд. II. — С. 134—136; 1900. — Т. LXX. — Кн. 3 (сентябрь). — Отд. II. — С. 142—145; Т. LXXI. — Кн. 1 (октябрь). — Отд. II. — С. 60; 1901. — Т. LXXII. — Кн. 2 (февраль). — Отд. II. — С. 125—126.
24. Листи Василя Доманицького // Листування Михайла Грушевського / ред. Л. Винар ; упоряд. Г. Бурлака, Н. Лисенко. — К.; Нью-Йорк ; Париж ; Львів ; Торонто, 2006. — С. 347, 391 (Серія: Епістолярні джерела Грушевськознавства ; Т. 3).
25. Доманицький В. Историко-этнографические мелочи из материалов Э. Доленги-Ходаковского / В. Доманицький // Киевская старина. — 1904. — Т. LXXXVI. — Кн. 3 (сентябрь). — Отд. II. — С. 86—89; Його ж. Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський) / Василь Доманицький // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — Львів, 1905. — Т. LXV. — Кн. III. — С. 1—43.
26. Франко І. Передмова [до книжки: «Посмертні писання Митрофана Дикарева з поля фольклору й міфології». Львів, 1903] / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. — К., 1981. — Т. 34: Літературно-критичні праці (1902—1905). — С. 466.
27. Доманицький В. Песни о Нечае (Новые варианты и литература песни) / В. Доманицький // Киевская старина. — 1905. — Т. LXXXVIII. — Кн. 1 (январь). — Отд. I. — С. 66—88.
28. Доманицький В. Баллада о Бондаривне и пане Канёвском (Новые варианты и литература песни) / В. Доманицький // Киевская старина. — 1905. — Т. LXXXVIII. — Кн. 3 (март). — Отд. I. — С. 480—494.
29. Доманицький В. Сучасні колядки і щедрівки / Василь Доманицький // Доманицький В. З науково-творчої спадщини. Статті, нариси, рецензії : у 2-х кн. — Черкаси, 2010. — Кн. 1. — С. 99—129.
30. Доманицький В. Песни о Нечае... — С. 73—87.
31. Там же. — С. 73.
32. Там же. — С. 87.
33. Доманицький В. Баллада о Бондаривне... — С. 484—494.
34. Там же. — С. 481—482.
35. Доманицький В. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 99.
36. Там само. — С. 101.
37. Там само. — С. 105.
38. Там само. — С. 107.

39. Там само. — С. 111.
40. Там само. — С. 113, 114.
41. Доманицкий В. Сельская сатира / В. Доманицкий // Киевская старина. — 1902. — Т. LXXVII. — Кн. 5 (май). — Отд. II. — С. 88—93.
42. Доманицкий В. Венчание вокруг «дижи» (Случай двукратного венчания одной и той же четы) / В. Доманицкий // Киевская старина. — 1901. — Т. LXXII. — Кн. 2 (февраль). — Отд. II. — С. 72—74).
43. Доманицкий В. Народня медицина у Ровенському повіті на Волині / В. Доманицкий // Материяли до українсько-руської етнології. — Львів, 1905. — Т. VI. — С. 100—107.
44. Д[оманицкий] В. По поводу одной мнимо-народной песни о панщине и повстанье / В. Доманицкий // Киевская старина. — 1905. — Т. LXXXIX. — Кн. 2 (май). — Отд. II. — С. 156—157.
45. Доманицкий В. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 124—129.
46. Доманицкий В. Народній календар у Ровенським повіті... — С. 83, 84, 85—86, 87; Його ж. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 101—102, 105—107, 111, 113—114.
47. Доманицкий В. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 105—107.
48. Доманицкий В. Народній календар у Ровенським повіті... — С. 85—86.
49. Доманицкий В. Народній календар у Ровенським повіті... — С. 84; Його ж. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 101.
50. Доманицкий В. Народній календар у Ровенським повіті... — С. 84; Його ж. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 101—102.
51. Доманицкий В. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 111; Його ж. Народній календар у Ровенським повіті... — С. 86—87.
52. Доманицкий В. Сучасні колядки і щедрівки. — С. 113.
53. Доманицкий В. Народній календар у Ровенським повіті... — С. 85.
54. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали (1871—1989) / упоряд. Я. Дашкевич, О. Купчинський, М. Кравець, Д. Пельц, А. Сисецький. — Львів, 1998. — С. 41.
55. Д[оманицкий] В. Григорова Е.Н. Т.Г. Шевченко, біографія для юношества / В. Д[оманицкий]. — Москва, 1896. — 34 с. + 4 рис. // Записки Наукового Товариства имени Шевченка. — Львів, 1898. — Т. XXI. — Кн. I. — С. 27—29.
56. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі — ЦДІА України у м. Львові), ф. 309, оп. 1, спр. 2268, арк. 57—57 зв.
57. Там само. — Арк. 41.
58. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали... — С. 87—88. До речі, під текстом листа олівцем синьо-го кольору іншою рукою (мабуть, В. Гнатюка) написано: «Написати до Номиса через Тимченка» (ЦДІА України у м. Львові), ф. 309, оп. 1, спр. 2268, арк. 41 зв.).
59. Листування Михайла Грушевського / ред. Л. Винар; упоряд. Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич. — К.; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 2001. — С. 170—171 (Серія: Епістолярні джерела Грушевськознавства. — Т. II).
60. Листи Василя Доманицького. — С. 320.
61. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали... — С. 125.
62. http://www.lnu.edu.ua/istoryky/franko-letters/1629/1629_0477.jpg.
63. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали... — С. 125; http://www.lnu.edu.ua/istoryky/franko-letters/1629/1629_0477.jpg.
64. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали... — С. 183—184; ЦДІА України у м. Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2268, арк. 64—65 зв.
65. Несен І.І. Збирачі етнографічної ниви... — С. 374—375, 377—378.
66. Там само. — С. 374—375.
67. Там само. — С. 377—378.
68. Доманицкий В. Народня медицина у Ровенському повіті... — С. 100—107.
69. Доманицкий В. Народній календар у Ровенським повіті... — С. 62—89.
70. Там само. — С. 89.
71. Єфремов С. Чистее сердце / Сергій Єфремов // Чистому сердцем. Пам'яті Василя Доманицького / перевидання В. Мовчана. — Черкаси, 2010. — С. 23; Матушевський Ф. В роковини смерті друга-товариша... — С. 38, 41—42; Білоусенко О. Трудовник ідеї / О. Білоусенко // Чистому сердцем. Пам'яті Василя Доманицького / перевидання В. Мовчана. — Черкаси, 2010. — С. 29 та ін.
72. Несен І.І. Збирачі етнографічної ниви... — С. 374—375.
73. Там само. — С. 377—378.
74. Доманицкий В. Народня медицина у Ровенському повіті... — С. 100—107.
75. Зеленин Д.К. Описание рукописей Ученого архива Императорского Русского географического общества / Д.К. Зеленин. — Петроград, 1914. — Вып. 1. — С. 273—279, 306—316.
76. Там же. — С. 316.
77. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали... — С. 184.
78. Зеленин Д.К. Описание рукописей Ученого архива... — Вып. 1. — С. 278
79. Там же.
80. Там же. — С. 279.
81. Колядки і щедрівки / упоряд., вст. стаття, прим. М.С. Глушка. — К., 1991. — С. 183.

82. Зеленин Д.К. Описание рукописей Ученого архива... — Вып. 1. — С. 279.

Mykhailo Hlushko

WHO HAD RECORDED «NARODNY CALENDAR U ROVENSKIM POVITI VOLYNSKOYI HUBERNIYI»?

On the basis of analytic studies in scientific heritage and creative course by Vasyl Domanysky the author has proved, that the scholar had never visited Rivne County of Volhynia province and thus gathered no ethnographical and folklore materials there. His «Narodny calendar u Rovenskim poviti...» and other ethnographic works, concerned with traditional culture of inhabitants of the region, the scientist had prepared on the ground of ethnographic sources, gathered by Vasyl Abramovych — a clergyman of Yapoloti village, now Kostopil district, Rivne region.

Keywords: ethnology, folklore, traditional culture, Polissia of Ukraine, Vasyl Domanysky, Vasyl Abramovych.

Михаил Глушко

КТО ЖЕ ЗАПИСАЛ «НАРОДНЫЙ КАЛЕНДАРЬ В РОВЕНСКОМ УЕЗДЕ ВОЛЫНСКОЙ ГУБЕРНИИ»?

На основе анализа научного наследия и творческого пути Василия Доманицкого доказывается: исследователь никогда не посещал Ровенский уезд Волынской губернии, соответственно не собирал этнографические и фольклорные материалы на его территории. «Народный календарь в Ровенском уезде...» и ряд других этнографических работ, посвященных традиционно-бытовой культуре населения этого края, ученый подготовил на основе народоведческих источников, собранных в середине XIX в. Василием Абрамовичем — священником села Яполоть, ныне Костопольского района Ровенской области.

Ключевые слова: этнология, фольклористика, традиционная культура, Полесье Украины, Василий Доманицкий, Василий Абрамович.